

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Solidarnost in komunitarizem – po ustavia
Andraž Teršek

Article information:

To cite this document:

Teršek, A. (2015). Solidarnost in komunitarizem – po ustavi, Dignitas, št. 67/68, str. 95-100.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/67/68-12>

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Solidarnost in komunitarizem – po ustavi¹

Andraž Teršek²

“Potencial komunitarizma je v nakazovanju poti, po katerih si bomo lahko prizadevali udeležati ne le pravičnosti, ampak skupnost skozi vrsto družbenih zvez, med katerimi je liberalna država najvišja družbena zveza.”³ – Amy Gutmann

Nedavno smo se v prostorih Evropske pravne fakultete v Ljubljani srečali povabljeni univerzitetni učitelji, ki večji del svoje pravoslovne pozornosti namenjamo sodobnemu ustavništvu, ustavnemu pravu in filozofiji ustavne demokracije. S kolegi prof. dr. Petrom Jambrekom, prof. dr. Francijem Gradom in izr. prof. dr. Matejem Avbljem smo razpravljali o temeljnih ustavnih konceptih in vprašanjih, o najpomembnejših izhodiščih slovenske ustavne identitete in o razlagalnih možnostih glede konceptualizacije družbenega sistema, kot jih ponujata besedilo in duh slovenske ustave. Razumevanje ustavniških konceptov smo predstavljali pred dodiplomskimi in podiplomskimi študenti. Dogodek je bil podčrtan z izidom monografije nekdanjega sodnika in predsednika ustavnega sodišča profesorja Petra Jambreka, z naslovom *Ustava in svoboda*.⁴ Gre za dobrodošlo ustavnopravno in ustavno-politično knjigo, ki pomeni avtorjevo retrospektivo procesa nastajanja slovenske ustave in prikaz njegovega razumevanja osrednjih elementov slovenskega ustavnega reda.

Med neokapitalizmom in socializmom

Prof. Jambrek je na vprašanje dr. Avblja, kakšen koncept svobode po njegovem mnenju določa slovenska ustava, odgovoril,

¹ Prispevek je bil objavljen v časniku *Dnevnik (priloga Objektiv)* z dne 6. junija 2015.

² Ustavnik in pravni filozof, zaposlen kot univerzitetni učitelj na Univerzi na Primorskem, matično na Pedagoški fakulteti.

³ A. Gutmann, v S. Avineri, A. De Shalit (ur.), *Individualizem in komunitarizem*, 2004, str. 127.

⁴ P. Jambrek, *Ustava in svoboda: Ustavna ureditev Slovenije – izvori, temelji in razvoj*, 2014.

da se mu zdi predvsem demokratični socializem že sam po sebi protiustaven družbeni koncept. Meni, da ustavni red določa okvir, ki vendarle je kapitalističen, četudi soglaša, da bi bilo treba jasneje opredeliti vrsto kapitalističnega sistema, kot izhaja iz pravilnega branja in razlagalnih možnosti slovenske ustave.

Poskusil sem odgovoriti na ta konceptualni in ustavniško filozofski izziv, ta odgovor pa tu zapisujem.

Uvodoma se mi zdi potrebno ponovno poudariti, da je treba slovenski ustavni red (sestavljen predvsem iz dokumentov o nastajanju slovenske ustave, besedila ustave, preambule k ustavi, ustavnosodnih razlag ustave in pravoslovnih komentarjev ustave) razumeti in opisovati kot model t.i. temeljske ustavne demokracije. Njene bistvene opredeljevalne značilnosti so najmanj tri. Prvič, uvaja koncept suverenosti naroda, ki ima trajno in neodtujljivo pravico do politične samobitnosti in samoopredelitve, torej do vzpostavitve države. Tako kot narod z vzpostavitvijo države postane nacija, se politično in pravno težišče od naroda, ki je suveren, premakne k ljudstvu, ki ima (le) oblast, ni pa suvereno (3. člen ustave). O tem sem že veliko pisal, v več znanstvenih, strokovnih in poljudnih virih, a brez odziva slovenskih pravoslovcev, sodnic in sodnikov na ustavnem sodišču ter univerzitetnih učiteljev prava.

Po ustanovitvi države se zatorej koncept suverenosti naroda po slovenski ustavi funkcionalno razcepi na eni strani v koncept oblasti ljudstva (kar nikakor ni isto kot suverenost ljudstva!), na drugi strani pa koncept suverenosti človekovih pravic.

Z vidika ustavniškega učenja je za opredelitev modela slovenske ustavne demokracije torej bistveno to, da ustanovitev države in izgradnja ustavnega reda temeljita na treh najpomembnejših elementih. Prvič, na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do politične samoodločbe in samoopredelitve, torej do ustanovitve države (suverenost naroda). Drugič, na oblasti ljudstva, ki se uresničuje z volitvami in priložnostnim neposrednim sprejemanjem odločitev (na referendumih). Tretjič, na trajni zavezi k spoštovanju in zaščiti temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Med vsemi elementi, ki tvorijo slovenski ustavni red, so prav temeljne človekove pravice in svoboščine, skupaj z ustavnimi načeli demokratičnosti, pravne države (kot vladavine prava) in socialne države, postavljene najvišje. So torej vrhovne, v tem smislu suverene. Nad njimi in onkraj njih ni ničesar drugega, na kar bi se lah-

ko sklicevali z namenom nepriznavanja ali kršenja teh pravic in svoboščin, kar bi bilo še bolj pomembno od človekovih pravic in svoboščin, kar bi imelo prednost pred njimi ali kar bi dovoljevalo njihov spregled. In to je odločilni civilizacijski moment slovenskega ustavnega reda in nacionalne ustavne identitete.

Lahko rečemo, da se je z vzpostavitev države, ki je narod nadgradila v nacijo, uresničila suverenost naroda. V simbolnem smislu se zato suverenost naroda umakne v ozadje. Iz ozadja ponovno stopi v ospredje, če pride do plebiscitarnih državotvornih odločanj, kakršen je bil plebiscit o osamosvojitvi ali referendumsko odločanje o vstopu v nadnacionalne politične tvorbe EU in Nato. Takšna odločitev namreč povzroči prenos dela suverenih pravic v izvrševanje na te tvorbe, zato mora biti legitimirana (utemeljena, upravičena) z odločitvijo suverenga naroda. Pri siceršnjem normalnem in dnevnem uresničevanju ustavnega reda, torej v dnevnih družbenih praksah, pa se namesto narodove suverenosti uresničuje oblast ljudstva. Ne pa suverenost ljudstva! Suverenost, ki jo lahko označimo tudi za politično in pravno »kakovost« ali »moč«, ker pomeni tisto, kar je najvišje, vrhovno, zato torej suvereno, se pri normalnem delovanju ustavnega reda prenese na temeljne ustavne pravice in svoboščine in na omenjena tri temeljna ustavna načela: demokratičnost, pravnost in socialnost. Ti elementi postanejo središče in nosilci suverenosti kot nečesa najvišjega in vrhovnega v slovenskem ustavnem redu.

To jasno izhaja tudi iz 3.a člena ustave, ki celo pogojuje prenos dela suverenih pravic v izvrševanje na nadnacionalne politične tvorbe z njihovo jasno zavezanostjo temeljnim človekovim pravicam in svoboščinam, ustavnemu načelu pravne države in ustavnemu načelu demokratičnosti.

Za pravilno razumevanje temeljnih značilnosti modela ustavne demokracije pa to še ni dovolj. Treba je tudi vedeti, kolikšen je ustavno predviden obseg pravne zaščite teh ustavnih pravic in svoboščin. Ustava namreč ne ščiti samo t.i. negativnega statusa pravic in svoboščin, v smislu »dajte nam mir, ne posegajte v naše pravice in svoboščine, pustite nam svobodno živeti«. Odločilno je, da ustava uvaja tudi pozitivni status teh pravic in svoboščin. Gre za t.i. doktrino o pozitivnih obveznostih države. Ta ima neposredni izvor v 5. členu ustave, hkrati pa je del evropskega pravnega izročila in ustavniške identitete, določene s sodno prakso in doktrino evropskega sodišča za človekove pravice. Govori pa o tem,

da mora država storiti vse, kar razumno zmore in mora, da bi se prav te pravice in svoboščine v praksi lahko uresničevale kakovostno in učinkovito. Ni torej dovolj, da država v pravice in svoboščine ne posega in jih ne krši. To še zdaleč ni dovolj. Vsaka pravica ali svoboščina potrebuje določene pogoje, da bi se lahko učinkovito uresničevala v praksi. Nekatere zagotovi država s kakovostno zakonodajo, druge z nadzornimi in drugimi političnimi ukrepi. Ta pozitivni vidik ustavne zaščite človekovih pravic in svoboščin pomeni tisto pravo in največjo zaščito teh pravic in svobode posameznika. Tu je jedro pristnega političnega liberalizma. Pa tudi bistvo novega evropskega ustavnštva.

Socialnost in solidarnost

Pojavi se vprašanje, kakšen liberalizem? Odgovor je že možno vsaj slutiti. Po ustavi so povsem enako kot državljsanske in politične pravice pomembne tudi socialne pravice! Na tej točki pa se soočimo s temeljnim paradoksom: četudi se zdi teoretično, »na papirju«, stvar jasna in logična, to je, da imajo socialne in ekonomske pravice v slovenskem ustavnem redu enak položaj kot katerekoli druge ustavne pravice in svoboščine, pa je v družbeni praksi povsem drugače. Problem je očiten: ustavno načelo socialne države in socialne pravice ostajajo obsežno in vsebinsko primerno določeni na papirju, v besedilu ustave, vse bolj pa izginjajo iz družbene prakse. Temu dogajanju oziroma takšnemu stanju že lahko očitamo protiustavnost.

Prav socialne pravice bi morali močneje ščititi in aktivno uvajati v družbeni praksi. V povezavi z ustavnim načelom socialne države, ki ga politični odločevalci in predstavniki sodniškega poklica enostavno ne jemljejo dovolj resno, kaj šele dobesedno. Zgodba s socialnostjo v slovenskem ustavnem redu pa s tem sploh še ni končana. Namreč, ob paleti socialnih pravic in ob ustavnem načelu socialne države je tu še ena, zelo pomembna določba v ustavi, ki govori o socialni funkciji lastnine. Ta določba je lahko celo odločilna – kot ustavna podlaga za neposredno, ustavno legitimirano, nenazadnje pa celo ustavno »zahtevano« omejevanje golega, socialno preveč ravnodušnega, individualističnega, nesmiselnega, prepogosto kar divjaškega neoliberalnega kapitalizma. Ki, tega poudarka nikakor ne gre spregledati, s pristnim političnim liberalizmom nima skoraj ničesar več opraviti.

Komunitaristična solidarnost

Razmišljam, ali slovenska ustava res ne omogoča demokratičnega socializma. Morda ne omogoča njegove čiste idejne oblike (kaj to je?), zagotovo pa omogoča pomembne elemente, ki ga opredeljujejo in neposredno izhajajo iz načela socialnosti in vrednote solidarnosti. Menim pa, da je goli in neomejeni neoliberalni kapitalizem nekaj, česar pravilno razumevanje in uresničevanje slovenske ustave ne predvideva. In sicer prav toliko, kolikor ne uresničuje ali celo negira omenjene tri postulate ustave: socialna država, socialne pravice in socialna funkcija lastnine v družbeni, politični, pravni in institucionalni praksi.

Menim, da slovenska ustava odpira prostor prav za komunitarizem. Ta ne poudarja (komunistični) moment enakosti, ampak solidarnost. Soglašam s profesorjem Jambrekom, da je to predvsem moralni koncept. Omogoča sklic na velikane filozofije in humanizma, kot je Immanuel Kant, in na vse ostale velike ume v človeški zgodovini, ne le na sodobne filozofe in teoretike komunitarističnih razlag družbe. Predvsem pa na filozofijo razsvetljenstva. Navsezadnje, in to sploh ni nepomembno, pa omogoča tudi sklicevanje na tiste pravne filozofe, ki so najpogostejše omenjeni v študijskem načrtu ljubljanske pravne fakultete. Potemtakem tu predstavljeni argumenti ne bi smeli povzročiti prevelikega vznemirjenja pri učiteljih prava na tej fakulteti in njenih diplomantih.

Zato pritrjujem tezi o potrebi po močni državi (mislim na državo kot družbeno telo in na filozofsko razumevanje družbene funkcije države kot monopolne oblasti, ne na tu-in-zdaj konkretno državno oblast, ki jo predstavlja aktualna vladajoča koalicija), ki je edina, ki lahko zagotovi spoštovanje, delovanje in uresničevanje tistega, kar je odločilni poudarek za temeljski model ustavne demokracije v okvirih socialnega liberalizma: socialne pravice, učinkovit sistem socialne države, socialna funkcija lastnine in, nena zadnje, vrednota solidarnosti. In država, kot jo razumem v okviru slovenske ustave, to mora storiti. To je njena temeljna funkcija.

Morda zavzemanje za demokratični socializem res ni prava politična drža. Morda tudi ni treba, da bi (po Žižku) edino pravo politično alternativo sistemu iskali v pristnem komunizmu kot utopiji, ali v revolucionarni uresnitvi diktature proletariata. Zdi se mi, da zadošča komunitarizem, razumljen kot socialni liberalizem, kot socialna ustavna demokracija, ki je moralno utemeljena s

solidarnostjo kot osrednjo vrednoto. Menim, da ga slovenska ustava omogoča in naslavlja. Bi se o tem lahko vsaj konstruktivno in plodno pogovarjali?

LITERATURA

- A. Gutmann, Komunitaristična kritika liberalizma, v: S. Avineri, A. De Shalit (ur.), Individualizem in komunitarizem, Sodobna družba, Ljubljana, 2004, str. 127.
- P. Jambrek, Ustava in svoboda: Ustavna ureditev Slovenije – izvori, temelji in razvoj, Evropska pravna fakulteta, Fakulteta za državne in evropske študije, Nova Gorica, Kranj, 2014.